

RECENZJA

KS. KRZYSZTOF PIOTR DALECKI, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
ORCID: 0000-0002-1810-0443
xkrzysztofdalecki@gmail.com

**Rec.: KS. ANDRZEJ PATRZYKAŃ,
PROBLEMATYKA RELIGIJNO-SPOŁECZNA FELIETONÓW
BISKUPA JANA BERNARDA SZLAGI**

Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2020, ss. 300

Felieton jako odrębny gatunek w literaturze ukształtował się bardzo niedawno, bo dopiero w XIX wieku¹. Jest to krótki utwór publicystyczny (prasowy, radiowy lub telewizyjny) odnoszący się do ważnych wydarzeń przeżywanych w danym momencie przez obywatela (s. 71)². Może on dotyczyć spraw społecznych, obyczajowych czy też związanych z kulturą³. Ze względu na swoją aktualność felieton stanowi bardzo bogate źródło do poznania problematyki społeczno-politycznej aktualnej w konkretnych etapach dziejów, opisywanej przez felietonistę. Ten gatunek pisarski cechuje się m.in. bardzo subiektywnym ujęciem prezentowanych zagadnień, swobodą stylistyczną oraz często literackimi środkami ekspresji⁴. Przez to stanowi także doskonałe narzędzie medialnej perswazji wykorzystywane m.in. do realizacji celów propagandowo-politycznych oraz społeczno-wychowawczych⁵.

Za pomocą felietonów, w drugim spośród wymienionych wyżej sposobów jego wykorzystania, oddziaływał na wiernych swojej diecezji

¹ A. Stańczak, *Problemy i zjawiska społeczne w wybranych felietonach Piotra Choynowskiego (Tygodnik Ilustrowany 1928-1929)*, [w:] *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin Polonia*, 35 (2017) nr 2, s. 68.

² Por: *Słownik języka polskiego*, t. 1, red. M. Szymczak, Warszawa 1978, s. 579.

³ *Słownik języka polskiego*, t. 1, Warszawa 2018, s. 579.

⁴ *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Warszawa 1989, s. 139.

⁵ A. Stańczak, *Problemy i zjawiska społeczne..., dz. cyt.*, s. 68.

pierwszy biskup pelpliński prof. dr hab. Jan Bernard Szlaga⁶. Jego imponujący dorobek literacki zawiera 496 felietonów, które opublikowane zostały na łamach pelplińskiego „Pielgrzym” (s. 16) pod krytonimem „Eliasz”. W literaturze naukowej odnaleźć można już kilku autorów, którzy zajmowali i zajmują się nauczaniem biskupa Szlaga⁷. Ale pierwszym spośród tego grona, który podjął temat problematyki religijno-społecznej zarysowanej w felietonach pierwszego biskupa pelplińskiego, jest ks. Andrzej Patrzyka⁸. Ten młody kapłan diecezji pelplińskiej opublikował już kilkanaście artykułów w dwutygodniku diecezji pelplińskiej „Pielgrzym”⁹, tekst w kwartalniku „Misje Dzisiaj”¹⁰,

⁶ Biskup prof. dr hab. Jan Bernard Szlaga (ur. 24.05.1940, zm. 25.04.2012) – pierwszy biskup pelpliński. Wieloletni pracownik naukowy KUL. Pełnił funkcje m.in.: kierownika Katedry Egzegezy Ksiąg Narracyjnych Nowego Testamentu oraz prodziekana i dziekana Wydziału Teologii. Od 1984 prorektor KUL. Należał do wielu komisji i towarzystw uczelnianych. W ramach Konferencji Episkopatu Polski był on przewodniczącym Rady Naukowej oraz członkiem Komisji Duszpasterstwa Rodzin, Komisji Duszpasterstwa Akademickiego, Komisji do spraw KUL, Komisji ds. Dialogu między Konferencją Episkopatu Polski a Polską Radą Ekumeniczną, Komisji ds. Liturgii oraz Rady Programowej Radia Maryja. W. Chrostkowsk i, *Bp prof. dr hab. Jan Bernard Szlaga (24 maja 1940-25 kwietnia 2012)*, [w:] K. Charamsa, W. Pytlík red., *Parare vias Domini. Księga inspirowana działalnością naukową i duszpasterską księdza biskupa pelplińskiego prof. dr. hab. Jana Bernarda Szlaga (1940-2012)*, Pelplin 2014, s. 20; H. Mross, *Szlaga Jan Bernard, bp.*, [w:] *Pracownicy naukowo-dydaktyczni Wyższego Seminarium Duchownego. Pelplin 1939-1945. Słownik bio-bibliograficzny*, Pelplin 1997, s. 243.

⁷ Wśród naukowców zajmujących się nauczaniem bpa Szlaga znajdują się m.in.: ks. prof. dr hab. Waldemar Chrostkowski, ks. dr hab. Jarosław Babiński, prof. dr hab. Józef Borzyszkowski, ks. Władysław Szulist, czy Katarzyna Urszula Borowska.

⁸ Ks. Andrzej Patrzyka (ur. 18.02.1993) – kapłan diecezji pelplińskiej. Studia w pelplińskim WSD ukończył obroną pracy magisterskiej z dziedziny historii Kościoła na temat problematyki religijno-społecznej w felietonach biskupa Jana Bernarda Szlaga. Za swoje osiągnięcia w czasie studiów seminaryjnych otrzymał Nagrodę Rektora WSD. Od 20.08.2020 posługuje jako wikariusz w parafii pw. św. Marcina z Tours w Sierakowicach. Dekretem Biskupa z dnia 30 lipca 2020 został skierowany na studia specjalistyczne niestacjonarne z dziedziny prawa kanonicznego na UKSW w Warszawie, online: <http://parafiamarcina.pl/duszpasterze> [dostęp: 13.08.2020].

⁹ A. Patrzyka, *Piętnaście lat Obozu Misyjnego w Garczynie*, „Pielgrzym”, nr 25 (2014) nr 18, s. 7; Tenże, *Misjonarz posłaniec Ewangelii*, „Pielgrzym” 25 (2014) nr 25, s. 26; Tenże, *Warsztaty misyjne dla animatorów*, „Pielgrzym” nr 6, s. 11; Tenże, *Odпочыnek z Bogiem*, „Pielgrzym” 26 (2015) nr 18, s. 12; Tenże, *Srebrny jubileusz – Zwiastuna Misyjnego*, „Pielgrzym” 26 (2015) nr 6, s. 13; Tenże, *Misyjni kolędnicy*, „Pielgrzym” 26 (2015) nr 2, s. 11; Tenże, *Rekolekcje misyjne*, „Pielgrzym” 27 (2016) nr 9, s. 11; Tenże, *Nowi członkowie Papieskiej Unii Misyjnej*, „Pielgrzym”

a także w lokalnej gazecie „Wiadomości Sierakowickie”¹¹. Przygotowywał on również materiały duszpasterskie na Tydzień Misyjny w latach 2017 oraz 2018¹², które zostały wydane drukiem przez Papieskie Dzieła Misyjne Dzieci w Polsce¹³.

Recenzowana tutaj pozycja bibliograficzna jest opublikowaną pracą magisterską autora. Książka ta, wydana w diecezjalnym wydawnictwie „Bernardinum” w roku 2020, liczy dokładnie 300 stron. Zawiera: 23 strony bibliografii (s. 278-300), 10 stron przedmów (s. 9-18), 8 stron „pustych” przeznaczonych na podział rozdziałów (s. 27-28; 93-94; 171-172; 223-224) oraz 9 na spis treści (s. 5), wykaz skrótów (s. 277) a także ilustracje czy zapisy redakcyjne. Zatem książka mieści 250 stron tekstu właściwego, na których znajdują się łącznie 1002 przypisy. Daje to średnio na stronę blisko 4 przypisy, co wskazuje na rozległy materiał źródłowy opanowany przez autora. Bibliografia, która niestety nie podaje wykazu wykorzystanych przez ks. Patrzykąta felietonów pelplińskiego biskupa, zawiera kolejno: 4 pozycje zawierające materiały archiwalne, 34 oficjalne dokumenty kościelne (encykliki, dyrekTORIA, cytaty z KKK, oświadczenia, wskazania, listy, deklaracje, dekryty, konstytucje), 55 dokumentów innych (pisma oraz homilie papieskie, a także odezwy i homilie bpa Szłagi), 3 źródła ze zbiorów prywatnych kapłanów diecezjalnych, 3 wspomnienia, 4 pozycje ze źródeł elektronicznych oraz 158 pozycji innej literatury dodatkowej. Umiejętne wykorzystanie tak bogatego materiału stało się tutaj swoistą weryfikacją stanu badań. Tę bardzo szeroką literaturę pomocniczą autor wykorzystał

nr 27 (2016), s. 13; T e n ż e, *Diamantowy jubileusz*, „Pielgrzym” 28 (2017) nr 27, s. 13; T e n ż e, *Pielgrzymi wiary*, „Pielgrzym” 28 (2017) nr 22, s. 20-21; T e n ż e, *Niebo pełne świętych i aniołów w Sierakowicach*, „Pielgrzym” 29 (2018) nr 23, s. 10; T e n ż e, *W hołdzie Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II*, „Pielgrzym” 29 (2018) nr 22, s. 13; T e n ż e, *Vivat Jezus! W Sierakowicach*, „Pielgrzym”, 29 (2018) nr 18, s. 8; T e n ż e, *50 lecie Polskich Księży Fidei Donum w Zambii*, „Pielgrzym” 29 (2018) nr 13, s. 13; T e n ż e, *Róże Misyjne*, „Pielgrzym” 29 (2018) nr 4, s. 11; T e n ż e, *Poświęcenie ołtarza i kościoła*, „Pielgrzym” 30 (2019) nr 25, s. 8; T e n ż e, *Rekolekcje przy ołtarzu papieskim*, „Pielgrzym” 30 (2019) nr 13, s. 10.

¹⁰ A. P a t r z y k ą t, *Misja Zambia*, „Misje Dzisiaj”, nr 36 (2017), s. 34-35.

¹¹ A. P a t r z y k ą t, *20. Rocznica wizyty Jana Pawła II w Pelplinie. Rekolekcje przy Ołtarzu Papieskim*, „Wiadomości Sierakowickie”, nr 31 (2019), s. 13.

¹² A. P a t r z y k ą t, *Rozważanie różańcowe dla dzieci – część bolesna, Misyjne Materiały Liturgiczne*, Warszawa 2017, s. 40-45; T e n ż e, *Niedziela Misyjna 2018. Pełni ducha i posłani, Misyjne Materiały Liturgiczne*, Warszawa 2018, s. 56-59.

¹³ Online: <http://parafiamarcina.pl/duszpasterze> [dostęp: 13.08.2020].

także do szczegółowego wyjaśnienia aparatu pojęciowego, potrzebnego do poprawnego zrozumienia zagadnień omawianych w poszczególnych fragmentach pracy. Przykładem mogą być tu próby definiowania takich terminów jak: *felieton* (s. 71-75), *liturgia* (s. 122-123), *kolęda* (s. 138-139), czy *konkordat* (s. 144-145). Dodatkowo niektóre pojęcia zostały przez autora wyjaśnione w przypisach, jak np. *Order Odrodzenia Polski*, czy *Medal Komisji Edukacji Narodowej* (s. 66).

Jak zaznaczono we wstępie (s. 24-25), za pierwszorzędny cel recenzowanej pracy, autor obrał sobie usystematyzowanie problematyki religijno-społecznej zawartej w felietonach bpa Szłagi, które zostały opublikowane na łamach dwutygodnika diecezji pelplińskiej „Pielgrzym” w latach 1993-2012 (s. 21). To właśnie one stanowią przedmiot formalny całej pracy. Konsekwencją tego zabiegu miało być, według autora, zrealizowanie drugiego zamysłu, a mianowicie ukazanie programu pasterskiego pierwszego biskupa ordynariusza diecezji pelplińskiej. Porównując wskazane deklaracje ks. Patrzykąta z jego wnioskami przedstawionymi w zakończeniu pracy (s. 275-276) można stwierdzić, że zamierzenia te zostały zrealizowane.

Sama treść właściwa książki poprzedzona została kolejno: słowem biskupa pomocniczego diecezji pelplińskiej dra Arkadiusza Okroja (s. 9-11), słowem Przewodniczącego Rady Gminy Sierakowice, dra Mirosława Kuczkowskiego (s. 13-14), który jest historykiem Kościoła oraz przedmową ks. prof. dra hab. Jana Walkusza¹⁴ (s. 15-18), promotora opublikowanej pracy magisterskiej ks. Patrzykąta. Wszystkie teksty wprowadzające wyrażają wdzięczność autorowi za podjęcie tematu dysertacji, podkreślają wartość podjętego zagadnienia oraz jego „pionierskość” na opisywanym polu badań dotyczących nauczania pierwszego biskupa pelplińskiego.

Ks. Patrzykąt podzielił swoją pracę na cztery zasadnicze rozdziały. Pierwszy z nich, zatytułowany *Biskup Jan Bernard Szłaga i jego felietony* (s. 27-92) składa się z trzech paragrafów, z których dwa pierwsze dotyczą bezpośrednio życiorysu i aktywności naukowo-pasterskiej

¹⁴ Prof. dr hab. Jan Walkusz (ur. 27.05.1955) – do roku 2020 kierownik Katedry Historii Kościoła w Czasach Najnowszych, Metodologii i Nauk Pomocniczych (2003-2014) kierownik Katedry Historii Kościoła XIX i XX wieku) i dyrektor Instytutu Historii Kościoła KUL (2004-2012). Obecnie emerytowany pracownik dydaktyczno-naukowy KUL, członek wielu towarzystw naukowych, autor ponad 700 publikacji drukowanych, online: https://www.kul.pl/ks-prof-dr-hab-jan-walkusz,art_15270.html [dostęp: 14.08.2020].

pierwszego biskupa pelplińskiego, natomiast trzeci opisuje styl pisarski bpa Jana. Paragraf pierwszy zatytułowany *Pochodzenie i edukacja* (s. 29-40) przedstawia dom rodziny Szlagów oraz okres studiów najmłodszego z rodziny (s. 29). Na uwagę zasługują niewątpliwie odwołania do fragmentów udzielonych przez biskupa Szlagę wywiadów (s. 30-32, 35, 38, 40, 42, 43, 45). Pelpliński hierarcha wracał w nich z sentymentem do swoich lat dzieciństwa i młodości (s. 30). Nawiązania do pochodzących z tego okresu życia relacji mogą stanowić szczególnie ciekawe fragmenty dla osób, które miały okazję spotkać się ze śp. ordynariuszem. Paragraf ten zarysowuje również niesamowity wpływ profesorów oraz regulaminu seminaryjnego na rozwój osobowości młodego Jana. Pokazuje go jako „należącego do teoretyków skupionego na słuchaniu wykładów, czytaniu i rozmyślanii” (s. 36).

Paragraf drugi o tytule *Formy aktywności* (s. 40-68) prezentuje czas posługi kapłańskiej bpa Jana od momentu Mszy Św. prymicyjnej, aż do jego śmierci. Opisane są tu jego liczne funkcje najpierw związane z pracą na KUL-u (s. 42-46), następnie z funkcją wikariusza generalnego diecezji chełmińskiej, wykładowcy pelplińskiego WSD (s. 46) i w końcu pierwszego ordynariusza nowoutworzonej w roku 1992 diecezji pelplińskiej (s. 49-63). Ta część rozdziału pokazuje również naukowe zaangażowanie bpa Szlagi, jego imponujący dorobek naukowy (s. 47-49, 58) oraz troskę o podniesienie poziomu szkolnictwa w diecezji (powołanie szesnastu szkół katolickich w diecezji, w tym wzniesienie działalności Collegium Marianum, utworzenie m.in. Studium Katechetycznego oraz Kolegium Teologicznego Diecezji Pelplińskiej), a także o rozwój intelektualny kapłanów (s. 59-62).

Ostatnia część tego rozdziału – *Charakterystyka felietonów* (s. 69-92), rozpoczyna się od krótkiego zarysu historii reaktywacji diecezjalnego dwutygodnika „Pielgrzym” (s. 69-70) i umieszczenia w nim felietonu „Eliasa” (s. 70). Następnie opisane zostały ogólne cechy charakterystyczne tego krótkiego utworu publicystycznego jako gatunku literackiego (s. 71-75). Po dokonaniu tego wprowadzenia, ks. Patrzykąt wyodrębnił cechy charakterystyczne felietonów bpa Szlagi oraz opisał stosunek samego autora do swoich publikacji (s. 76-91).

W rozdziale drugim zatytułowanym *Kościół i jego misja* (s. 93-170) autor dokonał tematycznej systematyzacji felietonów Eliasa. W tej części znalazły się te utwory publicystyczne, których myśl przewodnia biegła wokół popularyzacji nauczania kościelnego. Pierwszy z pięciu

paragrafów tej części pracy nosi tytuł *Papież i Magisterium Ecclesiae* (s. 95-122). Tutaj znalazły się m.in. teksty podkreślające autorytet papieski (s. 95-112). Spora część z nich dotyczyła wizyty Ojca Świętego w Pelplinie w roku 1999 (s. 98-109). Kolejne tematy ujęte w tym dziale to: rodzina (s. 113-115), ludzka płciowość (s. 116), aborcja i eutanazja (s. 117-120), Boże Miłosierdzie (s. 120-121) oraz jedność (s. 121-122).

Kolejny paragraf zatytułowany *Liturgia i praktyki religijne* (s. 122-144) rozpoczyna się od bardzo klarownego wyjaśnienia znaczenia liturgii, jej roli w życiu kapłana, biskupa oraz wiernych świeckich (s. 122-126). Do kolejnych ważnych tematów należą zagadnienie sztuki liturgicznej (s. 127-127), formowania wiernych do udziału w liturgii (s. 128-137) oraz właściwego rozumienia modlitwy (s. 137-138), kolędy (s. 138-140), czy roku liturgicznego (s. 140-144).

Konkordat „polski” 1993 (s. 144-151) to następne zagadnienie umieszczone przez autora w drugim rozdziale pracy. W tym krótkim paragrafie, po przedstawieniu pojęcia i historii konkordatu (s. 144-148) autor przeszedł do ukazania spojrzenia Eliasza na sprawę tego zagadnienia (s. 148-151).

W systematyzacji dokonanej przez ks. Patrykątę kolejny blok felietonów dotyczy sprawy *katechizacji* (s. 151-158), jako logicznej konsekwencji przyjęcia konkordatu. Po wyjaśnieniu definicji i zadań katechizacji (s. 151-153) autor zarysował realia państwa bezwyznaniowego, jakie było doświadczeniem wielu lat kapłaństwa ks. Szłagi (s. 153-154). Był to model, z którym późniejszy biskup się nie zgadzał, do którego w swoich wspomnieniach wracał (154-155). Jednak czas powrotu katechezy do szkół również był bogaty w wiele problemów związanych z tym procesem, a które były poruszane przez Eliasza (s. 155-158).

Ostatnim zagadnieniem drugiego rozdziału jest kwestia *obecności Kościoła w życiu publicznym* (s. 159-170). Podkreślona została tu postawa bpa Jana, który zaznaczał, że Kościół nie ma zajmować się polityką, ale „chętnie nawiązywać współpracę z państwami oraz instytucjami społecznymi, gospodarczymi i kulturalnymi” (s. 159). Ta opinia przewijała się również w „eliaszowych” felietonach, podkreślających jednak bardzo mocno, że wartości chrześcijańskie muszą być obecne w życiu społecznym i politycznym (s. 160-163). Ważnymi tematami podjętymi przez felietonistę na polu kościelnego życia społecznego były także kwestie finansów zarządzanych przez różne instytucje i dzieła kościelne (s. 164-168), tudzież zagadnienie nadawania pewnego rytmu życiu publicznemu przez kalendarz liturgiczny (s. 168-169).

W rozdziale trzecim zatytułowanym *Analiza oddziaływania osobowego* (s. 171-222) ks. PatrzykaŃ zbiera i analizuje felietony, w których bp Jan Bernard Szlaga przedstawił sylwetki osób, które były dla niego albo autorytetami, albo skłoniły go do przemyśleń. Były to postaci, którymi, jak uznał felietonista, warto było podzielić się z czytelnikami. Ks. PatrzykaŃ uporządkował je w logiczne grupy.

Biskupi (s. 173-186). Autor recenzowanej dysertacji wyliczył tu poruszone przez Eliasza sylwetki zarówno biskupów, których pelpliński hierarcha przyjmował jako wzory posługi (s. 174-181), jak i tych, którzy swoim postępowaniem wzbudzi u wiernych kontrowersje (s. 181-185).

W części zatytułowanej *Duchowieństwo* (s. 186-198) ks. PatrzykaŃ umieścił wspomnienia dotyczące kapłanów, których praca duszpasterska wg felietonisty zasługiwała na docenienie ich (s. 187-189) oraz osobowość – która w wielkim stopniu kształtowała jego kapłaństwo (s. 190-197).

W paragrafie *Politycy* (s. 198-212) autor zauważył, że choć bp Szlaga sprzeciwiał się angażowaniu Kościoła w życie polityczne, to jednak „jego głos sumienia nie pozostawał głuchy” w stosunku do jego kwestii (s. 198). Stąd można znaleźć u Eliasza m.in. charakterystyki kandydatów na Prezydenta RP, także odniesienia do polityki rządu. Z jednej strony bp. Jan ganił *komunistyczne zapędy* niektórych polityków (s. 204-205; 208-209), z drugiej natomiast podkreślał pozytywne cechy nowych postaci na arenie politycznej czy wprost ich popierał (s. 199-203; 206-208). Jak zauważył ks. PatrzykaŃ, żadne z ważnych wydarzeń politycznych w kraju nie umknęły uwadze Eliasza (s. 211).

W ostatnim paragrafie tego rozdziału, zatytułowanym *Ludzie kultury* (s. 212-222), autor zwrócił uwagę na fakt, że w swoich felietonach Eliaz wspominał sylwetki osób będących swojego rodzaju wzorcami kulturowymi, które mogą zaproponować pewien styl życia (s. 213). Sięgał nie tylko do tak znanych osobowości, jak np.: Julian Strykowski (s. 213-214) czy Czesław Niemen (s. 215-216), ale wspominał także swoich kapłanów diecezjalnych, jak np.: ks. Franciszek Kamecki oraz ks. Wiesław Śmigiel (s. 217), których moralizatorskie teksty literackie wzbogaciły dorobek kulturowy diecezji pelplińskiej. Do tego zbioru tekstów autor niniejszej dysertacji przyporządkował również teksty Eliasza odwołujące się do fragmentów literatury polskiej (s. 217-221).

Ostatni, czwarty rozdział recenzowanej pracy nosi tytuł *Współczesne wyzwania społeczne* (s. 223-273). Autor uporządkował w nim felietony

odnoszące się do ukazywania misji Kościoła jako głosiciela prawdy społecznej oraz przekaziciela określonej hierarchii wartości. Segment ten podzielony został na cztery paragrafy.

Pierwszy z nich zatytułowany został *Działalność mediów* (s. 225-237). Zaczyna się on od ukazania troski Eliasza o to, w jaki sposób uchronić ludzi przed szkodliwym sposobem przekazywania informacji najpierw przez telewizję (s. 226). Chodzi tu głównie o ukazywanie chrześcijańskich wartości, jak np. chrześcijańska wizja rodziny (s. 230-231). Podobnej krytyki nie uniknęła też prasa (s. 232). Eliasz nawiązał też do boleśnego dla niego stosunku mediów do duchowieństwa (s. 233-236).

W paragrafie zatytułowanym *Rozchwianie systemu aksjologicznego* (s. 237-252) umieszczone zostały felietony dotyczące systemu ludzkiej wartości. Eliasz w swoich tekstach dotykał zagadnień związanych z wychowaniem młodzieży przez rodzinę, szkołę czy media (s. 237-246; 248-249). Nie unikał on także trudnych zagadnień moralnych, takich jak prostytutka (s. 247-248), a także niekulturalne zachowania ludzkie, które gorszą społeczeństwo, a nawet budzą lęk otoczenia (s. 248-251).

Trzecia część tego rozdziału nosi tytuł *Tolerancja i jej granice* (s. 252-260). W swoich tekstach felietonista określał tolerancję jako wyrozumiałość, a odnosił się do takich zagadnień jak: prześladowanie chrześcijan, brak szacunku dla symboli religijnych i nauczania religii w szkole (s. 254), antysemityzm (s. 255-256) czy dewiacje seksualnych (s. 256-260). Poruszał tutaj także takie tematy jak wolność religijna (s. 255) oraz sekciarstwo (s. 256).

Ostatni paragraf całej pracy nosi tytuł *Edukacja – cienie i blaski* (s. 261-273). Ciekawy wydaje się być tutaj stosunek Eliasza do tego istotnego w życiu człowieka procesu. Pisał on najpierw o edukacji podstawowej, która opisuje zasadnicze właściwości świata fizycznego i społecznego (s. 262). Ten rodzaj wiedzy powinien być udziałem wszystkich ludzi, bez wyjątku. Jeżeli wykształcenie to zostało zaniedbane ze względu na różnego rodzaju patologie społeczne bądź rodzinne, powinno się stosować tzw. edukację wtórną, w ramach której „ludzie z marginesu” powinni nadrobić nauczanie podstawowe (s. 263). Felietonista poruszał różne problemy programów edukacji na jej poszczególnych etapach podkreślając przy tym znaczenie kształcenia młodego pokolenia (s. 263-266). Ubolewał on również nad obniżaniem poziomu współczesnej edukacji (s. 267-268). Niezwykle ciekawą

częścią tego paragrafu są opisy felietonów dotyczących zasad stosowania poprawnej polszczyzny oraz słowotwórstwa (s. 269-271).

Po zapoznaniu się z treścią książki oraz bogatą bibliografią, którą autor wykorzystywał do skomentowania oraz wyjaśnienia zagadnień poruszanych przez Eliasza widać, że doskonale zrozumiał on sformułowany przez siebie temat pracy. Ks. PatrzykaŃ nie tylko usystematyzował tematycznie wybrane przez siebie felietony bpa Szłagi, co stanowi bezdyskusyjną wartość poznawczą publikacji, ale ponadto zaopatrzył on je komentarzami odnoszącymi się do konkretnych realiów społecznych, które dla współczesnego czytelnika mogą być już mało znane i nieklarowne. Osadzenie poszczególnych zagadnień w kontekście oficjalnej nauki Kościoła (KKK, nauczanie papieży) stało się swojego rodzaju rekonstrukcją cech światopoglądowo-kulturowych epoki postkomunistycznej, do której często wracał w swoich felietonach bp Jan i które opisywał właśnie w odniesieniu do chrześcijańskiego nauczania. To bogate zarysowanie tła społecznego i realiów kościelnych pozwoliło na zrealizowanie drugiego celu postawionego przez autora, jakim było ukazanie, osadzonego w konkretnej rzeczywistości dziejowej, programu pastoralnego pierwszego bpa pelplińskiego.

Na uwagę zasługuje niewątpliwie sam język pracy, który jest bardzo klarowny i zarazem elokwentny. Książkę bardzo dobrze się czyta i jest łatwa w zrozumieniu. Należy również podkreślić logiczny układ pracy, który sprawia, że myśli zawarte w poszczególnych rozdziałach bardzo sensownie z siebie wynikają i się zająbiają. Zachęca to czytelnika do przeczytania całości.

Za mankament bibliografii dokumentującej pracę ks. PatrzykaŃa można uznać brak dokładnego wykazu wykorzystanych w tekście felietonów. Jak już wskazano wyżej, bp Szłaga opublikował w sumie 496 felietonów. Nie wszystkie zostały przytoczone w pracy ks. PatrzykaŃa. W przypisach znajdują się odnośniki do ok. 350 tekstów tego rodzaju. Można przypuszczać, iż wynika to z faktu, że nie wszystkie felietony odpowiadają tematyce religijno-społecznej. Wskazany byłby jednak pełny spis felietonów pelplińskiego hierarchy (choćby w części załącznikowej) z uwzględnieniem tekstów omawianych w recenzowanej książce. Taki zabieg, z zastosowaniem tematycznej systematyzacji tychże tekstów, która została zaproponowana przez ks. PatrzykaŃa, z pewnością podniósłby wartość naukową pracy. Autor recenzowanej książki zaznaczył, że najbardziej kompetentny wykaz publikacji

pelplińskiego biskupa, został opracowany przez ks. Waldemara Chrostowskiego (przypis 4, s. 20 oraz przypis 104, s. 58)¹⁵. Jednak nawet wspomniany tu profesor nie wylicza eliaszowych felietonów. W tym miejscu należy zaznaczyć, że wspomniana uwaga ks. Patrzykąta jest już nieaktualna. W najnowszym, dziesiątym już tomie *Słownika Polskich Teologów Katolickich*, pojawił się kompletny wykaz publikacji pierwszego pelplińskiego biskupa, sporządzony przez ks. prof. Jana Walkusza. Lista ta zawiera 1656 pozycji drukowanych. Uwzględnia ona także wszystkie felietony Eliasza opublikowane na łamach pelplińskiego *Pielgrzyma*¹⁶. Jednak wspomniany słownik został opublikowany później niż omawiana tu dysertacja. Zaznaczony fakt pozwala sądzić, że ewentualne załączenie spisu felietonów przez ks. Patrzykąta jeszcze bardziej umocniłoby „pionierskość” tejsze publikacji, podkreślaną w przedmowach. Natomiast niewątpliwym atutem omawianej tutaj bibliografii jest fakt, że jej część obejmująca archiwalia oraz literaturę drukowaną została podana całościowo, a nie w wyborze. Potwierdza to erudycję autora tekstu oraz pozwala na łatwe odnalezienie większości źródeł zacytowanych w książce.

Piszący niniejszą recenzję chciałby zasugerować, że w bogato przedstawionym życiorysie naukowym bpa Szłagi (s. 42-48) warto by odnieść się do *Księgi pamiątkowej w 75-lecie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Wkład w kulturę polską w latach 1968-1993*, Lublin 1994, pod redakcją ks. Mariana Ruseckiego. Znajduje się tam kilka wartościowych artykułów¹⁷ zawierających opis działalności bpa Szłagi

¹⁵ W. Chrostkowski, *Bibliografia księdza biskupa prof. dra hab. Jana Bernarda Szłagi [w:] Parare vias Domini. Księga inspirowana działalnością naukową i duszpasterską księdza biskupa pelplińskiego prof. dr. hab. Jana Bernarda Szłagi (1940-2012)*, red. K. Charamsa, W. Pytlík, Pelplin 2014, s. 29-96.

¹⁶ J. Walkusz, *Szłaga Jan Bernard*, [w:] *Słownik Polskich Teologów Katolickich 2004-2013*, red. T. Błaszczuk, W. Gliński, J. Mandziuk, t. 10, Warszawa 2019, s. 1099-1131.

¹⁷ J. Misiurek, *Międzynarodowy zakład leksykograficzny*, [w:] *Księga Pamiątkowa w 75-lecie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Wkład w kulturę polską w latach 1968-1993*, red. M. Rusecki, Lublin 1994, s. 624-630; Z. Sułowski, D. Noskowska, *Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, tamże, s. 665-675; R. Rubińkiewicz, *Instytut Nauk Biblijnych*, tamże, s. 222-227; J. Śrutwa, *Biskupi „rodem” z KUL-u*, tamże, s. 127-145; K. Ryczan, *Konwikt Księży Studentów*, tamże, s. 758-765; S. Ledwoń, *Senat Akademicki KUL w latach 1968-1992*, tamże, s. 93-102; J. Szymik, *Wydział Teologii*, tamże, s. 173-181; *Biogramy pracowników naukowo-dydaktycznych*, tamże, 353-505.

w strukturach KUL, z którymi felietonista związał swoją naukową karierę. Minusem recenzowanego tu wydania omawianej publikacji jest też jej oprawa. Okładka jest bardzo miękka, a przez to podatna na zagięcia i zniszczenia.

Problematyka religijno-społeczna felietonów biskupa Jana Bernarda Szłagi autorstwa ks. Andrzeja Patrzykąta, pomimo że jest monografią naukową, powinna bez wątpienia budzić zainteresowanie nie tylko ekspertów, ale także szerokiego grona czytelników zafascynowanych osobą pierwszego biskupa pelplińskiego (dr. Mirosław Kuczkowski, s. 14). „Przybliżyła ona sylwetkę Biskupa Jana przez pryzmat tekstów, odzwierciedlających cechy jego osobowości, które trudno byłoby odkryć w innych, ważnych i poważnych publikacjach związanych z jego osobą” (bp dr Arkadiusz Okroj, s. 11). Książka ta pokazuje pelplińskiego hierarchę jako „przede wszystkim niestrudzonego herolda Słowa Bożego i głosiciela miłosiernej miłości Ojca Niebieskiego” (ks. prof. dr hab. Jan Walkusz, s. 16). Jest to publikacja cenna i godna uwagi zwłaszcza tych, którzy interesują się początkami dziejów diecezji pelplińskiej. Pokazuje ona w interesujący sposób nie tylko osobę jej pierwszego biskupa, ale również realia społeczno-polityczne tamtego czasu, których kontekst jest niezwykle ważny dla właściwego zrozumienia trudów posługi biskupa Jana Bernarda Szłagi.

KS. KRZYSZTOF PIOTR DALECKI – kapłan diecezji pelplińskiej, magister lic. teologii, doktorant III roku Historii Kościoła w Instytucie Nauk Teologicznych KUL. Zainteresowania naukowe: dzieje najnowsze diecezji pelplińskiej, dawniej chełmińskiej. Autor m.in. monografii *Spem ferens, czyli ks. Antoni Henryk Szuman i jego walka o godność człowieka*, Pelplin 2021, 4 artykułów naukowych dot. życia i działalności Sługi Bożego ks. Antoniego Henryka Szumana, 2 artykułów dotyczących reformy pastoralnej ks. Ignacego Henryka von Wessenberga w diecezji konstancjańskiej.